

Fejezetek a debreceni élclapok történetéből

A sajtótörténet sokak számára érdekes, a szakmai érdeklődők szűk csoportjánál szélesebb olvasói körök figyelmét is fölkelte a fejezete az élclapok története. A laikusokat természetesen a múltbeli humor természete foglalkoztatja; némileg leegyszerűsítve azt a kérdést, min nevettek régen az emberek. A szakembereket a lapok szociológiai, politikai háttere, társadalmi beágyazottsága, szellemi karaktere, stílusa, időről időre változó „célpontjainak” kiléte, megjelenésük föltételei, szerkesztőik személyisége, kiadásuk anyagi és technikai háttere foglalkoztatja. Gellér Ferencné a debreceni élclapok történetének egy, időben hosszabban elnyúló szeletét dolgozta föl, és pedig a *Dongó* elnevezésű lapverziókat, újabb és újabb folyamatok magában foglaló élclap históriáját. Ez a magyar sajtótörténetben viszonylag keskeny pázsma időben 1848 nyarától 1956 elejéig terjed; ebben a több mint egy évszázadban a *Dongónak* összesen hat változata, kisebb-nagyobb szüneteket követő új folyama, változata jelent meg. A szerző kilenc, kronologikus rendű fejezetben dolgozza föl választott témáját, ám könyve voltaképpen három részből áll.

Az első három fejezetet nevezhetjük a bevezető ismeretek foglatának, hiszen amellett, hogy fölvezeti a témát, megidézi az európai élclapirodalom kezdeteit, amelyek a XVIII. századi Angliába, illetve a francia forradalom idejére nyúlnak vissza. A magyar humorisztikus sajtó első produktumának Furkács Tamás (azaz Gaál György) 1803-1804-ben kelt szelédien vicces leveleit tartja, ezekben a divatról, a cselédekről, a főváros jellegzetes alakjairól, szokásairól, a köznapi élet apróságairól esett szó. A szerző bemutatja a hazai élclapok korai történetét, amely a szabadságharc korában gyökerezik; a *Hölgyfutár Hírharang* című rovatában humorisztikus írások is nyomdafestéket láttak. A mai értelemben vett vicclapok az 1850-es évek vége felé, a kiegyezés előtt jelentek meg, ilyen volt a Jókai Mór által szerkesztett *Üstökös*, később a *Bolond Miska* vagy a *Handabanda*.

A negyedik és ötödik fejezet tartalmát nevezhetjük a közelítő ismeretek részének, hiszen Gellér Ferencné a debreceni, illetve a kiegyezés kori hazai sajtó körképét rajzolja föl, vagyis bemutatja azt a várost és azt a korszakot, ahol majd megjelenik a *Dongó*. Föliidézi, hogy az első debreceni lap az 1849 júliusában megjelenő *Alföldi Hírlap* volt, majd a klaszszikus, a „valódi” *Dongó* helyi előzményeit veszi számba, az 1861. január és szeptember

között kiadott, Mészáros Károly által szerkesztett *Dongó* című hetilapot. A szerző részletezőn ismerteti a lap anyagát, amelynek legfőbb mondandója a szabadságharc emlékének ébrentartása volt. Szintén 1861-ben, ám egyszeri kiadványként látott napvilágot a *Dongó Fullánkok*, ebben a már említett Mészáros Károly tollából származó 23 vers volt olvasható, amelyek például a németesítési törekvések ellenében szólaltak föl. Mészáros Károly nem szűnő aktivitását mutatják az olyan kiadványok, mint az általa – Dongó álnéven 1862-ben kiadott – *Debreczeni Kis Tükör*, amely afféle ismeretterjesztő kiadvány volt, vagy az először 1866-ban, aztán évente megjelenő *Dongó Naptárak*. Ugyancsak a közelítő ismeretek részét képezi az a fejezet, amely a kiegyezés után sorra megjelenő új, többnyire fővárosi élelapok szortimentjét ismerteti, mint a *Borszem Jankó*, *Bolond Istók*, *Uram-Bátyám*, *Mátyás Diák*.

A kötet hatodik, hetedik és nyolcadik fejezete adja közre a *Dongó* című élelapok voltaképpen történetét. A szerző mindenekelőtt az élelapirodalom társadalmi föltételeit, a polgárosodás és az urbanizáció XIX. századi, hazai és debreceni tényezőit tekinti át, illetve az e fejleményekből következő sajtófejlődést, hiszen 1869-től az I. világháborút megelőző évekig hét lapújdonság is megjelent a cívisvárosban. A „valódi” *Dongó* 1900-tól 1915-ig jelent meg. A szerző aprólékosan bemutatja szerkesztősége címeinek változásait, munkatársait, a munkatársak politikai irányultságát, jellegzetes címlapképeit, rovatait, tárgyalt főbb témaköreit, nyelvezetét, stílusát. Külön szól arról, milyen beállításban foglalkoztak a korszak nagy politikusaival (mint Kossuth Ferenc vagy Tisza István), és persze külön foglalkozik a főszerkesztő, Székely Imre személyiségével és sajtópereivel. 1915 fordulópontot jelentett a debreceni sajtótörténetben, ekkor szűnt meg a *Dongó* mellett az egyik legjelentősebb helyi újság, a *Debreczen* (1869-1915) is. A háborús évek, valamint a forradalom és ellenforradalom korszakának rövid áttekintése után ismerteti, milyen lapok léptek a *Dongó* helyébe; mint a hosszabb életű *Bugyi Újság* (1918-1930), a néhány hónapot megélt *Lúdás Matyi*, és a csak egy-egy számban megmutatkozott kezdeményezések, a *Korbács* és a *Mókatár*. A *Dongó* csak a II. világháború után támadt föl: a *Debreceni Dongó* 1953 és 1954-ben jelent meg mint a szocialista satíra élelapija, és pedig Obersovszky (Oby) Gyula szerkesztésében. Gellér Ferencné e lap esetében is részletesen bemutatja a szerkesztőséget, a munkatársakat, a lap szerkezetét, képanyagát, témáit és rovatait, szövegei és karikatúrái stílusát. Az utolsó *Dongó*-verzió 1956 nyarán jelent meg, mint a Hajdú-Bihar Megyei Homokkitermelő és Betonkészítő Vállalat üzemi lapja.

A kötet befejező szerkezeti egysége voltaképp az összefoglalás címet kaphatná. Hiszen az *Epilógus*ban tekinti át a szerző a *Dongó* című lapok jellemzőit, azt a vonásukat, hogy megjelenésük időszakára vonatkozóan napi szintű információkat adtak Debreczen életéről, továbbá szembevető a lapok kérészetlen szókimondása, a karikatúrák erőteljessége. A negyedik *Dongó* valódi élelap volt, harcok politikai mondandóval, amely egyfajta tükröt tartott a századforduló és az I. világháború közötti másfél évtized magyar és debreceni élete elé. Az 1945 után *Dongó* címmel megjelent lapok már a hivatalos, szocialista politika irányvonalát képviselték, jellegzetes alakjai a példamutató sztahanovisták, illetve a „lógos melósok”, a kulákok, a bürokraták voltak mint az aktuális társadalompolitika céltáblái.

A szerző néhány fontos megállapítást is tesz, ilyen például az a gondolata, hogy a humoros irodalom, vagyis az élelapok anyaga nem került be az irodalomtörténetbe, ahogyan a karikatúra is kimaradt a művészettörténetből. Jellemzi a *Dongók* kíméletlen humorát, sokszor személyeskedő hangját, méltatja vitathatatlan politikai súlyát. És fölhívja arra is a

figyelmet, hogy bár az 1945 után megjelent verziók ideológiai szempontból csakis a szocializmust képviselhetők, bizonyos elemekben visszanyúltak önnön hagyományaikhoz.

A szerző – könyvtárosként – kevésbé a filológiai, inkább a könyvészeti és tartalmi kérdésekre koncentrált, vagyis a lapszámokat kézbe véve írja le a lapfolyamok megjelenési adatait, a számainak tartalmát, tartalmi változásait. És bár rendre megadja a lapok megjelenésének adatait, a főbb témakörökre koncentrált, mint például a társadalmi viszonyok, a bel- és világpolitika, a debreceni várospolitikai, a korrupció, a jellegzetes figurák, mint Liza, a masamód lány, Tuzok Mihály „debreceni pógár”, vagy Bugyi Sándor, a talyigás. Mindezt igen sok szemelvény, szövegrészlet idézésével teszi. Szól a cikkek nyelvhasználatáról, stílusáról, a megjelenített politikusok személyiségéről. A kötethez irodalom- és rövidítésjegyzék, névmutató az illusztrációk melléklete csatlakozik.

Gellér Ferencné munkája nem értekező monográfia, a rövid jegyzet számba menő megállapítások inkább a lapok megjelenésének és tartalmának rögzítését, leírását adják. A megjelenési adatok és az idézetek jól szemléltetik a XIX. és XX. század dereka között eltelt mintegy száz év debreceni élclapirodalmának mozaikos történetét.

Gellér Ferencné: *Dongók és dongó fullánkok. Fejezetek a debreceni élclapirodalom történetéből (1861-1915, 1953 és 1956)*. Debrecen, 2017. 146 p.

Mezey László Miklós

